

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В ТУРИСТИЧНО-АКТИВНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Балджи М.Д., д-р екон. н., професор
Одеський національний економічний університет

Актуальність. В умовах підвищеного травматизму, активізації військових дій, збільшення аварій на автомагістралях та інших подій відбувається збільшення кількості людей з обмеженим рівнем життєдіяльності. В світі вже давно звернули увагу на цей незворотний процес, пропонуючи положення інклюзивності, які передбачають створення умов для використання трудового потенціалу та соціального залучення широких верств населення до загальноекономічного процесу з метою подолання бідності, рівноправного розподілу благ, створення економічних можливостей для приватного сектору. При цьому інклюзивний підхід несе довгострокову перспективу, оскільки основна увага приділяється продуктивній зайнятості як засобу зменшення розшарування суспільства за рівнем доходів та підвищення рівня життя менш забезпечених верств населення, і в кінцевому підсумку – збережене довілля і рівноправне суспільство виправдають зусилля на впровадження інклюзії¹.

Новизна. Стереотипно «інклюзія» у суспільстві асоціюється із освітою, хоча ця тема повинна розвиватися і в інших сферах життєдіяльності людини. Соціальна держава, втручаючись у суспільні відносини, за допомогою інклюзії забезпечує дотримання рівних прав для всіх верств населення, забезпечуючи, тим самим, залучення суспільства до господарської діяльності. Тому актуальність обраної теми пов'язана із запровадженням положень інклюзивної економіки до провідних галузей на рівні регіону, в якості однієї з яких обрана туристично-рекреаційна – перспективна для України.

Основна частина. В 2017 році була представлена альтернативна система оцінки економічного розвитку країн світу, яка отримала назву – інклюзивна економіка. Вона полягає у адаптації соціо-еколого-економічної системи до потреб людини, коли всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання позитивного результату при рівних можливостях. У рамках інклюзивної моделі люди адаптуються, змінюються, враховуючи і задовольняючи потреби кожного члена суспільства². Отже, інклюзивна економіка спрямована на збільшення ступеня участі всіх громадян суспільства у процесі економічного зростання та істинний розподіл його результатів.

Концепція інклюзивної економіки передбачає, що кожен суб'єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства і має можливості для задоволення власних потреб. Інклюзивне зростання економіки виступає передумовою гуманного розвитку суспільства, тому він є багатофакторним і

---

¹ Антонюк, Л., Гуменна, О., Поручник, А., Тарута, С., Харламова, Г., Чала, Н. (2018). Біла книга економічної політики України до 2030 року: національний і регіональний виміри. Доступ через: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15254>

² Базиліук А.В., Жулин О.В. Інклюзивне зростання як основа економічного розвитку. Економіка та управління на транспорті. 2015. Вип. 1. С. 20.

багаторівневим процесом, бо основою проступає економіка максимальної зайнятості і взаємодії усіх суб'єктів. Сучасне громадянське суспільство неможливе без активного залучення всіх членів у різні види діяльності, поваги прав і свобод кожної окремої людини, забезпечення гарантій безпеки та рівноправності³.

Інклюзивний розвиток, за версією Міжнародного центру політики інклюзивного розвитку, – це результат забезпечення повсюдної можливості участі в процесі зростання як з точки зору прийняття рішень, так і в створенні самого зростання. При цьому, результатом інклюзивного розвитку виступає справедливий розподіл доходів⁴. Європейська комісія інклюзивним розвитком називає процес забезпечення високого рівня зайнятості, інвестування в освіту, боротьби з бідністю, модернізації ринків праці, системи соціального захисту, а також сприяння згуртованості суспільства⁵. А Міжнародний валютний фонд розглядає інклюзивний розвиток як підвищення темпів зростання за рахунок надання єдиного простору для інвестицій і продуктивної зайнятості населення. При цьому, переваги економічного зростання на основі інклюзії мають поширюватися на всі регіони країни, посилюючи територіальну єдність⁶. Проектом «Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року» визначено, що інклюзивний розвиток – це економічне зростання, яке створює для всіх верств населення максимальні можливості для працевлаштування та участі в усіх сферах життєдіяльності країни, а також забезпечує справедливий розподіл результатів праці⁷.

Вважаємо, що інклюзивний розвиток можна охарактеризувати як механізм забезпечення перманентних трансформаційних процесів, що охоплює питання ефективного розподілу доходів, добробуту та має антидискримінаційну спрямованість. Завдяки інклюзивному розвитку починає формуватися новий образ світобудови⁸.

Всесвітній економічний форум у Давосі в 2017 р. оцінив рейтинг України в туризмі, поставивши її на 88-е місце⁹. Під час складання рейтингу враховувалися такі чинники, як наявність збройних конфліктів на території держави, рівень злочинності та терористична загроза. Але ситуація поліпшується, оскільки в 2014–2015 рр. у зв'язку з кризою та воєнними діями на сході країни Україна взагалі не увійшла в рейтинг. У питанні ціноутворення для європейського туриста Україна досить приваблива і займає 45-е місце в

---

³ Базиліук А.В., Жулин О.В. Інклюзивне зростання як основа економічного розвитку. Економіка та управління на транспорті. 2015. Вип. 1. С. 21.

⁴ International Center for Inclusive Development Policy. Доступ через <https://www.ipcig.org/>

⁵ European Commission. Доступ через: https://ec.europa.eu/commission/priorities/justice-and-fundamental-rights_en

⁶ International Monetary Fund. Доступ через: <https://www.imf.org/external/index.htm>

⁷ Проект Закону про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року. Доступ через: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html

⁸ Балджи М., Мрук М. Особливості управління розвитком інклюзивної економіки України // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. 2019. 5 (268). 50.

⁹ ЗІК. (2017). Ресурс: У рейтингу туризму Україна посідає 88-е місце. Доступ через :

https://zik.ua/news/2017/04/17/u_reytyngu_turyzmu_ukraina_posidaie_88_mistse_zvit_davosu_1081057

2017 р. Вкрай низьке місце наша країна займає в питанні інвестицій до туристичний бізнес – 124-е у 2017 р.¹⁰

Індекс інклюзивного зростання і розвитку запропоновано на 48-му Всесвітньому економічному форумі в Давосі як альтернативний ВВП на душу населення показник. При його розрахунку враховується в цілому 12 показників, згрупованих за 3 групами:

I. Зростання та розвиток (ВВП на душу населення в доларах США, продуктивність праці, здорова тривалість життя, зайнятість);

II. Інклюзивність (нерівність доходів, рівень бідності, нерівність багатства, медіанний дохід доларів на день (за паритетом купівельної спроможності) на душу населення);

III. Рівність між поколіннями та стійкість (чисті заощадження, викиди CO₂ на одиницю ВВП, державний борг, співвідношення населення працездатного віку до непрацездатного).

Туристично-рекреаційний напрямок економіки є одним перспективних у світі: для 40% країн він виступає головним, а для майже 80% – одним з п'яти основних джерел доходу¹¹. Слід зазначити, що Україна, маючи величезний потенціал (зручне географічне розташування, сприятливий клімат, різноманітний рельєф), суттєво відстає від світових лідерів, посідаючи лише 20 місце серед країн світу з отримання сукупного річного доходу від провадження туристичної діяльності. Частка туристичної галузі у структурі ВВП України за різними оцінками складає від 1% до 5% (середньосвітовий рівень близько 9%)¹².

Для туристично-рекреаційній галузі вважаємо доречним задіяти саме параметри інклюзивності, розробивши положення залучення всіх зацікавлених осіб, що мешкають на території регіону та можуть бути залучені до процесу господарювання. Визначаючи структурні елементи туристичної галузі, підкреслимо, що кожна особистість відчуває важливість свого життя й може бути залучена до різних видів діяльності. Інклюзивний підхід обумовлює гармонізацію людського, природного і виробничого капіталу за кількісними та якісними параметрами, до яких мають бути залучені показники соціо-еколого-економічної спрямованості. Розглядаючи розвиток інклюзивної економіки в туристично-рекреаційній галузі регіону вважаємо за доречне підкреслити необхідність визначення рівня залучення всіх господарюючих суб'єктів та місцевих жителів в загальному економічному процесі з метою покращення не тільки фінансової складової життєзабезпечення, а й рівня соціальних та екологічних елементів.

Поряд з цим, формується поняття «туристично-активний регіон», яке окреслює не тільки географічні чи соціально-економічні аспекти, а й підкреслює його значимість в розвитку економіки країни. Туристично-активні

¹⁰ Трохимець, О. І., Шелеметьєва, Т. В. (2018). Дослідження сучасного стану фінансових та економічних відносин у розвитку туризму в Україні. Держава та регіони. 5 (104). С. 47.

¹¹ Папп, В. В. (2015) Роль готельного господарства у розвитку туризму в регіоні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». (2) 46. С. 210.

¹² Державний комітет статистики України. (2019). Доступ через: Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Доступ через <http://ukrstat.gov.ua/>

регіони за певним рівнем туристичної потреби, наявністю відповідного потенціалу й ступенем його використання, рівнем господарської діяльності та, виходячи з цього, за існуючою системою активності в економіці.

Проблема розвитку туристично-активних регіонів України полягає у однобічності та сезонності розвитку економіки. Тому важливим завданням, вирішення якого передбачається, виступає процес моделювання інклюзивної економіки, що обумовить визначення перспектив розвитку регіонів, вдосконалення їх стратегічного планування за рахунок використання наявних ресурсів. Хаотичне використання ресурсного потенціалу в туристично-активних регіонах призводить до загострення економічної, соціальної та екологічної ситуацій та актуалізує питання впорядкування господарювання й вимагає їх прискіпливого дослідження.

Для туристично-активних регіонів розвиток інклюзивної економіки на основі комплексного ресурсокористування є надзвичайно важливим, адже саме він може забезпечити сталість, дієвість та можливість постійного отримання прибутку. Дія механізму комплексності надає регіонам стабільність, просторово-часову стійкість та дозволяє забезпечити перспективний розвиток.

У межах розробки положень до моделювання розвитку інклюзивної економіки для туристично-активних регіонів доцільними вбачаються обґрунтування таких пріоритетів, як: соціо-еколого-економічне зростання, що досягатиметься за рахунок ефективного господарювання, комплексного використання внутрішніх ресурсів та підвищення добробуту населення; досягнення нової якості розвитку економіки за рахунок переходу до інклюзивної моделі, яка дозволить всебічно оцінити розвиток регіону, окреслити його стратегічне планування та перспективи.

Отже, передбачається реалізація комплексу заходів, які сприятимуть розв'язанню наявних соціо-еколого-економічних проблем, ініціації господарської діяльності, збільшенню обсягів конкурентноспроможних послуг, здатних задовольнити потреби споживачів, поширенню на цій основі розвитку туристично-активних районів при реалізації інклюзивної економіки за рахунок власного ресурсного потенціалу. Проект покликаний стимулювати розвиток економіки, комплексне використання наявних ресурсів регіону, підвищити рівень міжгалузевого виробництва, забезпечити конкурентоспроможність та інноваційність в різних типах господарських територіальних систем, окреслити на основі моделей розвитку інклюзивної економіки перспективи їх функціонування й стабільності. В результаті проведених досліджень очікується отримати екологічний ефект від комплексного використання ресурсного потенціалу, соціальний та економічний ефект від реалізації положень інклюзивної економіки.

Туризм є унікальним явищем для реабілітації людей з обмеженими можливостями та включає в себе як пізнавальний процес, так і дає можливість повноцінної соціалізації. Процес цей взаємовигідний – всі люди потребують спілкування, підтримки (інколи людина з інвалідністю своїм прагненням до життя, волею, може надихнути здорову людину до кращого сприйняття і осмисленого прожиття кожної хвилини життя). Соціальна та психологічна

реабілітація надасть особі з інвалідністю змогу змінити соціальну роль в суспільстві, оволодіти технологіями ефективного функціонування в різних умовах перебування, соціально активізуватися у процесі туристичних заходів, трансформувати свій світогляд, розвинути діяльність на самообслуговування і догляд за собою та організувати побут в умовах навколишнього середовища, оволодіти новими знаннями, уміннями та навичками.

Інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю – це сучасний вид туризму, який дозволяє включити в туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і розглядається він, насамперед, як потужний засіб активної реабілітації. Оптимальним варіантом туристичних послуг для людей з особливими потребами є, так звані, «тури вихідного дня». Проте задля цього, насамперед, є необхідним спеціалізований транспорт, а також відповідна інфраструктура. Проте задля цього, насамперед, є необхідним спеціалізований транспорт, а також відповідна інфраструктура на місці. Відтак для успішної реалізації проекту потрібні три учасники, кожен з яких відповідатиме за власний блок: Управління туризму, рекреації та курортів обласна державна адміністрація, транспортна компанія і туристичний оператор.

Одеська область знаходиться серед регіонів-лідерів України в туристичній галузі. Головною особливістю території Одеської області є її приморське положення, широкий «вихід» до моря і положення на європейських і світових водних шляхах (вагомий чинник міжнародного туризму). Особливість економіко-географічного розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітні природні лікувальні ресурси, наявність піщаних пляжів, розвинута мережа водних, залізничних та автомобільних магістралей обумовлюють розвиток в області сфери туризму і рекреації.

Проте, проаналізувавши стан туристичної галузі Одеського регіону, виявлено, що на даній місцевості зовсім не розвинений туризм для людей, що мають фізичні вади здоров'я. Враховуючи особливості контингенту туристів основну увагу планується сконцентрувати на наступних напрямках:

1. «Вилкове» – знайомство з історією старовірів, з особливостями їх релігії. Знайомство з флорою та фауною гирла Дунаю, поїздка на «0» кілометр, побутом місцевих мешканців та місцевою кухнею.

2. «Бесарабія релігійна» – знайомство з релігійними центрами регіону такими як Кулевча, Борисівка, найбільш відомими церквами та монастирями у Сараті, Татарбунарах.

3. «Тропою стародавніх греків» – знайомство з Білгород-Дністровським, Роксоланами та Овідіополем, відвідування фортеці, залишків древньогрецьких поселень, місцевих музеїв.

4. «Золоті піски Одещини» – відвідування таких рекреаційних центрів як Затока, Лебедівка, Сергіївка Кароліно-Бугаз з відвідуванням центру культури вина «Шабо».

5. «Плавні Дністра» – перебування на базі на березі Дністра з плаванням на човнах, ловлею риби та приготуванням юшки.

6. «Бесарабська винокурня» – знайомство з історією виробництва вина, особливості виноробства у селах різних національних діаспор, дегустація вина.

7. «4 сезони Савранщини» – козацький фестиваль «Покрова героїв», етно-фестиваль «Квітка папороті», резиденція Святого Миколая.

8. «Болгарський шлях» – знайомство з побутом та культурою болгар Болградського та Ренійського районів, відвідування винних погребів, виробництв місцевої бринзи та каварми, відвідування найбільш значимих історичних та релігійних місць районів – церкви, музеї.

Спеціалізований екскурсійний тур будується на основі тих же складових, що і тури для звичайних туристів (організація проживання, харчування, екскурсійного транспорту, розробка програми з урахуванням побутових зупинок, підготовка гідів), але з умовою адаптованості всіх складових до потреб людей з обмеженими фізичними можливостями:

- в готелях організовується проживання в спеціалізованих номерах, більш просторих, ніж стандартні номери, і мають як мінімум більш широкі дверні отвори, всі необхідні поручні і «душ в підлогу» в санвузлі;

- екскурсійний транспорт забезпечений ліфтом або пандусом;

- всі музейні та культурні об'єкти за програмою доступні (повинні мати адекватні пандуси, підйомні пристрої, ліфти) і мають спеціалізований туалет;

- пункти громадського харчування доступні і мають спеціалізований туалет;

- по маршруту передбачені побутові зупинки (доступні громадські туалети);

- гіді підготовлені, володіють актуальною інформацією про доступність об'єктів, можуть зорієнтуватися в разі спонтанних бажань туристів (несподівано знадобився туалет, туристи зголодніли, потрібно замінити музейний об'єкт тощо).

В першу чергу, необхідно підготувати транспорт. Задля зменшення собівартості перевезення пасажирів доцільно використовувати електроавтобуси. Зокрема Львівський електричний автобус Електрон Е191, який на одному заряді може проїхати до 320 км. Це повністю задовольняє потреби в межах маршрутів Одещиною. Електрон Е191 може перевозити 98 осіб, з яких 41 – на сидіннях. Електроавтобус має місця для інвалідних і дитячих колясок. Після повного обладнання його під місця для інвалідів, кількість місць зменшиться до 30. Що стосується інших 2-х категорій, їх доцільно створити власноруч на базі бензинових моделей Mercedes Sprinter, які здатні перевозити до 20 пасажирів. Означеним переобладнанням наразі зацікавлена компанія «Екофактор», яка вже має досвід подібної роботи. Більш того, компанія згодна виконати переобладнання безкоштовно за умови, що в подальшому означені електроавтобуси стануть її рекламними носіями. Відтак стартові витрати на придбання автобусів складатимуть 1050 тис. грн.: електроавтобус Електрон Е191 планується придбати новий, а обидва Mercedes Sprinter – побувавши у використанні. Для придбання транспорту планується отримати позику за програмою КУБ від Приватбанку. Обслуговування позики передбачає 60 платежів по 10 тис. кожний.

Наступним етапом є пошук партнера у особі одного з туристичних операторів. Співпраця туристичним оператором передбачає наступну схему: фірма власними силами організовує рекламну компанію нового напрямку та проводить означені тури. З кожного туриста вона сплачує 20 %, тобто, при запланованому обсязі продажу дохід за проектом складе 113280 грн. на місяць. Що стосується постійних затрат за проектом, вони складатимуться із виплат за роботу електроавтобусів та оплату праці водіям з розрахунку 24 поїздки на місяць. Виходячи із середньостатистичних даних, заплановані доходи розраховуються, виходячи з 2-х турів на тиждень для кожного з автобусів із рівнем наповненості у 80%. Середня вартість подібних турів на ринку складає 1200 грн. Таким чином прибуток складатиме 37280 грн. на місяць. Технічно його отримуватиме туроператор і перераховуватиме на проекти розвитку інклюзивної інфраструктури в Одеській області. Запланований життєвий цикл проекту складатиме 5 років, після якого транспортні засоби можуть бути продані або залишитися для подальшого використання.

Наступним етапом є створення балансу кеш-фло – грошові надходження підприємства мінус його грошові виплати за певний період. Дані балансу кеш-флоу підтверджують той факт, що в 2022 році проект стає прибутковим, а на кінець 2024 року баланс готівки складе понад 1112 тис. грн. Після рознесення всіх вказаних даних до відповідних реєстрів Project Expert можна приступати до аналізу показників ефективності проекту.

	2020 год	2021 год	2022 год	2023 год	2024 год
▶ Поступления от продаж	1132800,00	1359360,00	1359360,00	1359360,00	1359360,00
Общие издержки	760000,00	912000,00	912000,00	912000,00	912000,00
Суммарные постоянные издержки	760000,00	912000,00	912000,00	912000,00	912000,00
Кэш-фло от операционной деятельности	372800,00	447360,00	447360,00	447360,00	447360,00
Затраты на приобретение активов	1050000,00				
Кэш-фло от инвестиционной деятельности	-1050000,00				
Баланс наличности на начало периода		-677200,00	-229840,00	217520,00	664880,00
Баланс наличности на конец периода	-677200,00	-229840,00	217520,00	664880,00	1112240,00

Рис. 1. Баланс кеш-флу

Розраховані прогнозовані доходи від інклюзивних турів із застосуванням електротранспорту свідчать, що дисконтований період окупності складе 44 місяці, при індексі прибутковості 1,24 за 5 років. Чистий приведений дохід складе 246,2 тис. грн.. При ставці дисконтування 25 % внутрішня норма рентабельності складе 39,18 %, що свідчить про високу надійність проекту. Означена схема є комерційно ефективною для всіх її учасників.

Відтак означена схема є комерційно ефективною для всіх її учасників. Туристичне підприємство може стати лідером у сегменті інклюзивного туризму та отримає додатковий дохід; транспортна компанія – надаватиме сервісні послуги та проводити власну рекламу, а регіон отримуватиме цільові кошти на проекти покращення інклюзивної інфраструктури.

Україна, в цілому, і Одеська область, зокрема, мають потужний потенціал для розвитку, в тому числі, медичного туризму, але на початковому етапі ця галузь потребуватиме державної фінансової підтримки. Світовий ринок медичного та оздоровчого туризму на сьогодні оцінюється у близько 439 млрд. дол. За оцінками міжнародних експертів, у найближчі 10 років на нього очікує зростання до 20%, щороку 3-4% населення планети їздитиме на лікування та оздоровлення до інших країн. Розвинуті країни світу намагаються розвивати цю сферу послуг, виділяючи на це бюджетні кошти. Питання в'їзного медичного туризму є надзвичайно важливими для нашої країни, особливо в інклюзивному сегменті. В Україні є унікальні методики лікування хвороб, унікальні курорти, які найчастіше, перебувають у занедбаному стані. На українських курортах надаються близько 45 найменувань бальнеологічних послуг, а у всесвітньовідомому Баден-Бадені не більше 5¹³.

Головними перевагами лікування в Одеській області є: наявність відповідного обладнання, що відповідає світовим стандартам; штат високопрофесійних лікарів та інших фахівців; низькі ціни на медичні послуги, які в десятки разів нижче, ніж у високо розвинутих країнах; наявність санаторіїв та курортів для лікування та рекреації; добре розвинена готельна та туристична інфраструктура; наявність джерел з мінеральними водами та лікувальними грязями; цікаві історичні місця та місцева гостинність. Одещина спеціалізується за наступними напрямками в'їзного медичного туризму: стоматологія та лікування безпліддя. Також є інтерес іноземних пацієнтів до напрямів відновлювальної медицини, офтальмології тощо. Проте є перспективи і в інших сегментах, в тому числі й для людей з особливими потребами.

Самостійним туристичним напрямом для Одещини поступово може стати реабілітаційний туризм. Для ефективного використання туризму як відновлювального засобу для людей з особливими потребами доречно враховувати наступні правила та умови:

- вид туризму обирається залежно від порушених функцій і, відповідно, до індивідуальної програми реабілітації;
- необхідно враховувати персональний інтерес, бажання, фінансові можливості, місце проживання (місто або сільська місцевість), очікувані реабілітаційні результати;
- туризм повинен бути безпечним для туристів і оточення.

Туристична діяльність обов'язково передбачає огляд визначних пам'яток. Турист повинен мати деяку фізичну підготовку, готовність долати труднощі психологічного характеру і погодні умови; включення в соціум, впевненість в собі, активність у проведенні дозвілля, уявне знищення кордонів, навички та вміння активного побудови свого життя, адекватна поведінка – ось критерії успішного процесу інтеграції в суспільство людей з обмеженими фізичними можливостями¹⁴.

¹³ Горбаченко С. А. Шляхи інноваційного розвитку туристично-рекреаційного сегменту морегосподарського комплексу // Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал. 2019. № 33. С. 71-77. Доступ через: <http://www.market-infr.od.ua/uk/33-2019>.

¹⁴ Герасимова Е. М., Доній Н. Є., Тополь О. В. Соціальна робота зі спеціальними групами клієнтів: навч. посіб. Чернігів: ЧНТУ, 2015. 153 с.

Поряд з цим, існують і певні перспективи у спортивному сегменті. Зокрема, набуває популярності водний туризм на човнах, яхтах, катамаранах та ін. Цей вид туризму не має особливих обмежень, пов'язаних з особливостями різних відхилень для осіб з інвалідністю, та водночас, є надзвичайно цікавим з огляду на досить швидку зміну довколишнього середовища та можливість переміщуватись за течією чи вітром, не докладаючи надзвичайних зусиль. Означений напрям доцільно розвивати на узбережжі Чорного моря та в межах Біляївського району на р. Дністер і в Ізмаїльському районі на р. Дунай.

Відтак за умови реалізації заходів щодо підвищення рівня інклюзивності Одещини можна сподіватися на залучення додаткових 7% туристів з інвалідністю (рис. 2).

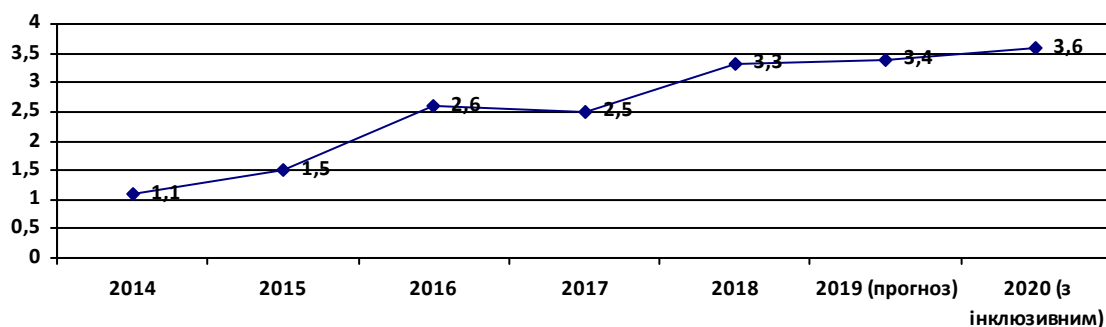

Рис. 2. Динаміка та прогноз туристичного потоку в Одеській області, млн. осіб (побудовано на основі статистичних даних)

Соціальний ефект розвитку інклюзивного туризму для Одеського регіону являє собою дієву мікромодель інтегрованого суспільства (люди з інвалідністю та їх рідні; фахівці; здорові люди), що опинилися в реальних умовах, завдяки чому створюються оптимальні умови для проведення ефективної соціалізації дезадаптивних людей та інтеграції їх у суспільство. В цьому сенсі інклюзивний туризм як засіб соціалізації має важливі особливості:

- по-перше, туризм забезпечує рухливу активність, обмеження якої знижують життєві можливості, слугують причиною суму, стресу, відчаю, невпевненості. Через організацію рухливої активності туризм здійснює терапію і профілактику психосоматичних захворювань і підтримує фізичне здоров'я;

- по-друге, туризм створює повноцінне середовище спілкування, встановлює незалежні та різнобічні соціальні контакти, формуючи різні соціальні ролі. Туризм знищує почуття неповноцінності, інтегруючи людей з інвалідністю у суспільство, допомагає сформувати впевнену і ефективну життєву позицію;

- по-третє туризм, спрямований на відновлення сил для виконання виробничих процесів і побутових обов'язків, а також і психічних ресурсів людини;

- по-четверте, туризм носить активний характер, включаючи різноманітні заботи, які дозволяють відволіктися від монотонності побуту;

- По-п'яте, туризм допомагає пізнати навколишній світ з його різними проявами і звичаями, дізнатися невідомі раніше природні явища, познайомитися з новими людьми;

- по-шосте, екологічні аспекти туризму, як виду діяльності, сприяють позитивному психоемоційному настрою, та є соціалізуючим чинником.

А головне – інклюзивний туризм здійснює непрямий вплив на вирішення ще однієї важливої проблеми: мільйони людей з інвалідністю у світі зазнають фізичної та духовної дискримінації протягом багатьох років. Це спричинено різними факторами, а саме: суспільство намагається ізолюватися або відмежуватися від людей з інвалідністю; люди з інвалідністю зазнають як умисної, так і неумисної дискримінації; дискримінація розповсюджена, існує на всіх рівнях суспільства; дискримінація проявляється у важливих сферах життя, охоплюючи працевлаштування, господарювання, доступ до державних установ, транспорту, комунікацій та рекреації; відсутність задовільної юридичної допомоги для осіб з інвалідністю, які зазнали дискримінації; низькі соціальні позиції, які займають люди з особливими потребами; люди з інвалідністю як група людей завжди були безсилі, щоб позбутися цієї соціальної несправедливості. Відтак задля забезпечення комфортності для людей з інвалідністю під час відпочинку необхідні:

- зміна способів діяльності, правил і процедур;
- усунення бар'єрів пересування;
- усунення структурних комунікаційних бар'єрів;
- забезпечення допоміжними засобами та службами.

Звісно, на все це потрібен час для довгоочікуваних змін. Ізолювання та відмежування стали нормою для людей з вадами і без них, прийнятними для багатьох людей з інвалідністю, які тривалий час жили в суспільстві, де наявна дискримінація.

З метою вдосконалення управління розвитком інклюзивної економіки у травні 2017 році ЄБРР ухвалив Стратегію економічної інклюзивності на період з 2017 р. по 2021 р., метою якої стало прискорення переходу країн до інклюзивної ринкової економіки, використовуючи силу приватного сектора для створення економічних можливостей для усіх верст населення¹⁵. На жаль в Україні подібна стратегія поки що відсутня. Тому вагомим внеском в розвиток вітчизняної економіки має стати новий державний документ.

Висновки. Інклюзивна економіка і інклюзивний економічне зростання в останні роки стало центральною темою в документах міжнародних та наднаціональних організацій. В основу концепції інклюзивної розвитку покладено розвиток нових інноваційних цифрових бізнес-моделей, економіки спільного користування для забезпечення процвітання, соціального і культурного прогресу і розвитку світових країн. Інклюзивне зростання покликане забезпечувати справедливі можливості для економічних учасників під час економічного зростання та рівноправ'я секторів економіки та верств населення, а також зосереджує увагу на рівності людського капіталу,

---

¹⁵ Economic inclusion. Retrieved from EBRD. URL: <https://www.ebrd.com/what-we-do/projects-and-sectors/economic-inclusion.html>

екологічного стану довкілля, соціального захисту, продовольчої безпеки тощо. В сучасних умовах розвитку України впровадження концепції інклюзивного розвитку має важливе значення, оскільки вона: може стати поштовхом для економічного підйому без застосування жорстких заходів; враховує диверсифікованість економіки; акцентується на проблемах соціальної несправедливості та екології; сприяє зростанню зайнятості.

Незважаючи на наявний та потенціальний попит створити туристичні маршрути історичними та культурними об'єктами Одещини досить складно. Перша проблема – це нерозвинена інфраструктура. Адже дуже багато місць, особливо музеїв, не обладнані пандусами чи поручнями для людей з інвалідністю. Другою проблемою є це відсутність кваліфікованих кадрів, які можуть працювати з такою категорією населення. Адже поширення явища обмеженості людських можливостей ставить і перед міжнародною громадськістю та окремими державами обов'язок щодо відповідальності та прийняття певних дій, що запобігатимуть його виникненню. Такі дії мають реалізуватися урядами, соціальними інститутами та локальною громадськістю. Тільки широкі узгоджені соціальні дії можуть принести вимірні ефекти. Допомога на користь осіб з інвалідністю потребує диференційованих, мультидисциплінарних (медичних, освітніх, соціальних, виробничих) дій. При цьому в Україні гостро постає питання не лише транспортної доступності та адаптації туристичних маршрутів, а й відсутності нормативно-правового забезпечення, системи методичного супроводу, системи підготовки фахівців, державного фінансування тощо. Закон «Про реабілітацію інвалідів в Україні», який діє з 2005 року, давно вимагає внесення сучасної трансформації, адже в країні з'явилася нова категорія громадян – учасники та постраждалі внаслідок військових дій, і зазвичай молоді, діяльні люди, які прагнуть до активного способу життя та спілкування. Це стало рушійною силою для розробки та впровадження нових видів реабілітації, а саме інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму. Адже, туризм, як вид реабілітації, може реально допомогти відновитись, покращити психологічно самопочуття, перестати фіксуватися на своїх соматичних відчуттях, і, залучаючись до ритму розпорядку, вийти з важкої стресової ситуації, пов'язаної з травмами і наслідками лікування.

Потребує також вдосконалення управління розвитком інклюзивної економіки на засадах впровадження відповідної стратегії, але в нашій країні такий документ ще відсутній. Завдяки розробці Стратегії економічної інклюзивності, може відбутись прискорений перехід на нові рейки сталого розвитку із залученням соціо-еколого-економічних принципів.

Отже, розроблені пропозиції з реалізації положень інклюзивної економіки на прикладі туристично-активних регіонів орієнтовані на туризм для людей з обмеженими життєдіяльними функціями, що є порівняно новим та соціально значимим напрямком туристичної діяльності.